

РЕАЛІЗАЦІЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Старостенко В.

студент четвертого курсу, ОПП «Міжнародна економіка»,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Черненко Н. О.

канд. економ. наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Транснаціональні компанії, ведучи діяльність у межах єдиної корпоративної структури, часто здійснюють операції між взаємопов'язаними суб'єктами, такими як материнська компанія та її дочірні підприємства або філії, розташовані в різних країнах. Такі господарські операції класифікуються як контрольовані, оскільки відбуваються між суб'єктами, що мають спільні економічні інтереси або перебувають під єдиним управлінням [1,2].

Мета – проаналізувати роль трансфертного ціноутворення у глобальній економіці та його вплив на податковий контроль. Дослідити застосування методу квартилів для визначення ринкової відповідності контрольованих операцій. Визначити основні виклики у реалізації методу розподілу прибутку та обґрунтування внутрішньогрупових цін. Окреслити значення прозорості та ефективності податкового регулювання для запобігання зловживанням.

Контрольовані операції можуть суттєво впливати на оподатковуваний прибуток підприємств. Завдяки механізму внутрішнього ціноутворення на товари, послуги чи нематеріальні активи транснаціональні компанії можуть змінювати розподіл прибутку між юрисдикціями з різними податковими ставками. Проблема полягає в тому, що встановлення цін, які не відповідають ринковим умовам, створює загрози як для державних податкових систем, так і для конкурентного середовища на міжнародному рівні. Це може призводити до штучного заниження оподаткованого прибутку в країнах із високими податками та перенесення його в юрисдикції з пільговим оподаткуванням чи офшорні зони. Як наслідок, транснаціональні корпорації отримують значні переваги перед місцевими компаніями, що потенційно сприяє монополізації ринку.

Таблиця 1 - Дані про податкові втрати за регіонами станом на 2024 рік відповідно до інформації [3].

Регіон	Переміщен ий прибуток (вхідний), млн дол. США	Переміщен ий прибуток (вихідний), млн дол. США	Щорічні податкові втрати, млн дол. США	Щорічні податкові втрати (% ВВП)	Податкові втрати, завдані іншим, млн дол. США	Частка у глобальних податкових втратах (%)
Африка	29892,9	21571,1	5861	0,20%	7316,1	2,10%
Азія	437859,5	339670,7	83363,9	0,20%	107163	30,80%
Карибський регіон та о- ви Америки	214975,8	50889,3	820,2	0,40%	52613,8	15,10%
Європа	542521,8	637815,1	153754	0,60%	132778,3	38,20%
Латинська Америка	79492,8	119735,4	35885,6	0,70%	19455,3	5,60%
Північна Америка	115276,8	154541,5	41444,4	0,20%	28213,2	8,10%
Океанія	157	95952,1	26449,3	1,40%	38,4	0,00%

Найвищі щорічні податкові втрати, спричинені корпоративними зловживаннями, зафіксовані в Європі (153 754 млн дол. США), Азії (83 363,9 млн дол.) та Північній Америці (41 444,4 млн дол.). Ці показники свідчать про те, що без належного регулювання механізми трансфертного

ціноутворення можуть використовуватися для переміщення прибутку з юрисдикцій із високими податковими ставками до країн із пільговим оподаткуванням, що негативно впливає на національні бюджети. У сучасній глобальній економіці саме транснаціональні компанії мають найбільше можливостей для маніпуляцій цінами всередині корпоративних груп [4].

З метою запобігання неконтрольованому встановленню внутрішньогрупових цін податкові органи впроваджують правила трансфертного ціноутворення. Вони зобов'язують компанії дотримуватися принципу «втягнутої руки», який вимагає, щоб умови операцій між пов'язаними особами (ПО) відповідали ринковим умовам, що застосовуються між незалежними особами (НО). Для підтвердження відповідності цін цьому принципу компанії повинні надавати відповідну документацію. Оцінка відповідності здійснюється за допомогою таких методів (табл. 2):

Таблиця 2 - Методи оцінки [5].

Метод порівняльної неконтрольованої ціни	Ціна в угоді з ПО = ціна угоди з НО
Метод ціни перепродажу	Валова рентабельність в операції з ПО = валова рентабельність в операції з НО
Метод "Витрати плюс"	Валова рентабельність собівартості в операції з ПО = валова рентабельність собівартості в операції з НО
Метод чистого прибутку	Чиста рентабельність в операціях з ПО = чиста рентабельність зіставних НО
Метод розподілення прибутку	Економічно обґрунтований розподіл прибутку між ПО

Вибір методу здійснюється відповідно до принципу ієрархії застосування: якщо метод порівняльної неконтрольованої ціни не може бути використаний через нестачу інформації, тоді застосовується метод ціни перепродажу, і так далі. Найбільш пріоритетним є саме перший метод — порівняльної неконтрольованої ціни, який найчастіше використовується та є обов'язковим для контрольованих операцій із сировинними товарами. Для його реалізації застосовується механізм бенчмаркінгу. Спочатку формується вибірка компаній, які можуть бути потенційно зіставними за характером своєї діяльності. Далі визначається стратегія бенчмаркінгу, яка стане основою для остаточного формування вибірки. На цьому етапі встановлюються критерії відхилення компаній, період фінансової діяльності, що буде аналізуватися, а також визначаються незалежні компанії. Далі проводиться ручний аналіз компаній відповідно до затвердженої стратегії: фахівці досліджують офіційні вебсайти, фінансову та статутну звітність, перевіряють зв'язки компаній через офіційні реєстри та приймають або відхиляють компанії. Діяльність кожної відібраної компанії детально описується для подальшого обґрунтування її відповідності в документації. Якщо кількість зіставних компаній є недостатньою, стратегія коригується з урахуванням відмінностей у характеристиках товарів і послуг. Також проводиться додаткова перевірка відібраних компаній на відповідність критерію незалежності. У підсумку формується остаточна вибірка зіставних компаній.

Після завершення бенчмаркінгового аналізу розподіл цін у неконтрольованих операціях прийнятих компаній здійснюється за допомогою методу квартилів. Цей підхід дозволяє впорядкувати значення цін, поділивши їх на чотири рівні частини, кожна з яких охоплює приблизно 25% усіх спостережень [6]. Основна увага приділяється інтервалу між першим (нижнім) та третім (верхнім) квартилями — так званому інтерквартильному діапазону. Контрольовані операції вважаються відповідними принципу «втягнутої руки», якщо їхні ціни потрапляють у цей діапазон, що мінімізує податкові ризики. У разі виходу за його межі податкові органи можуть визнати операцію такою, що не відповідає ринковим умовам, і провести коригування податкових зобов'язань згідно з чинним законодавством.

Для всіх методів трансфертного ціноутворення, заснованих на аналізі рентабельності, після бенчмаркінгу застосовується поділ на квартилі показників рентабельності зіставних компаній в операціях із незалежними особами (НО). Контрольована операція має відповідати інтерквартильному діапазону [7]. Метод розподілу прибутку є одним із найбільш суперечливих і складних в реалізації, оскільки не має чітко визначеної методології. Фахівець має самостійно економічно обґрунтувати справедливість розподілу прибутку між пов'язаними особами. Окрім фінального висновку, компанія, що здійснює контрольовану операцію, зобов'язана подати

відповідну документацію: звіт про контрольовані операції, документацію з трансфертного ціноутворення, повідомлення про участь у міжнародній групі компаній. Неподання або несвоєчасне подання такої документації може спричинити перевірки та накладення штрафних санкцій.

Таким чином, трансфертне ціноутворення є важливим інструментом податкового контролю у глобальній економіці, що дозволяє забезпечити справедливості проведених контрольованих операцій і сприяє стабільності ринкових відносин. Водночас цей процес вимагає значних ресурсів, зокрема трудомісткої ручної роботи, яка потребує високої точності та мінімізації помилок. З розвитком індустріалізації 4.0 і 5.0 з'являється дедалі більше технологічних рішень, що значно скорочують час, необхідний для проведення бенчмаркінгових досліджень і оновлення звітності, водночас забезпечуючи високу точність. Компанії активно адаптуються до технологічного прогресу, впроваджуючи штучний інтелект та інші автоматизовані інформаційно-аналітичні системи. Ефективне формування запитів (промптів) до ШІ може значно зменшити потребу у ручному відборі компаній, обмеживши роль фахівців лише до остаточного контролю. Крім того, штучний інтелект здатен оптимізувати застосування методу розподілу прибутку, обираючи найбільш обґрунтований і прозорий спосіб його розподілу на основі доступної інформації.

Однак для ефективної інтеграції ШІ необхідно вирішити два ключові питання:

1. Доступ до необхідної інформації – забезпечення можливості обробки всіх релевантних баз даних, реєстрів і вебресурсів компаній.

2. Конфіденційність – гарантування захисту оброблених даних і їх використання виключно у внутрішніх цілях.

Оптимальним рішенням є розробка корпоративного штучного інтелекту для консалтингових компаній, податкових органів та інших установ, що працюють у сфері трансфертного ціноутворення. Додатково необхідно організувати навчальні програми для персоналу, що забезпечить ефективне використання нових технологій.

Висновок: Трансфертне ціноутворення впливає на розподіл прибутку між країнами та потребує суворого контролю. Метод квантилів допомагає визначити ринкову відповідність цін у контрольованих операціях. Використання штучного інтелекту може значно спростити аналіз і мінімізувати людський фактор. Впровадження технологій у цю сферу вимагає доступу до даних і гарантування конфіденційності. Автоматизація процесів сприятиме прозорості та ефективності податкового регулювання.

Література

1. Черненко Н. О., Корогодова О. О., Моїсеєнко Т. Є., Глущенко Я. І. Вплив індустрії 4.0 на інвестиційну діяльність транснаціональних корпорацій. Наукові горизонти. Том 23 №10. 2020. С. 68-78 [https://doi.org/10.48077/scihor.23\(10\).2020.68-77](https://doi.org/10.48077/scihor.23(10).2020.68-77)
2. Korohodova O., Moiseienko T., Hlushchenko Ya., Chernenko N. Ukraine's Green Economy Growth in the Context of Industry 4.0: Challenges and Solutions. *Ekonomika*. Vol. 103 No. 2 (2024), p. 24-44. <https://doi.org/10.15388/Ekon.2024.104.2.2>
3. State of Tax Justice 2024. 2024. 80 с. URL: <https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2024/11/State-of-Tax-Justice-2024-English-Tax-Justice-Network.pdf> (дата звернення: 31.03.2025).
4. Фесенко, В. Управління ризиками та аудит трансфертних цін: ключові аспекти для міжнародних груп. *Економіка та суспільство*, Випуск 60. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-70>
5. OECD (2022), OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/0e655865-en>
6. Таїсія Зацепіна. Що необхідно знати про квантілі та проценти. *Наука та Метрика*. 2024. URL: <https://nim.media/articles/shcho-neobkhidno-znati-pro-kvartil-ta-protsentil>
7. LibreTexts. Квантілі та міжквантильний діапазон. LibreTexts – Ukrainian. URL: <https://surl.li/kjsblq>